

УДК 336

DOI: 10.31359/2312-3427-2020-1-32

Я.А. Дроботя, канд. екон. наук, доцент

Полтавська державна аграрна академія

В.М. Собчишин, канд. екон. наук

Полтавська державна аграрна академія

В.О. Гаращенко, здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»

Полтавська державна аграрна академія

ФІНАНСОВИЙ РИЗИК НЕЗБАЛАНСОВАНОЇ ЛІКВІДНОСТІ: ОЦІНКА ТА УПРАВЛІННЯ

У статті окреслено сутність ризику незбалансованої ліквідності, досліджено та проаналізовано чинники виникнення ризику незбалансованої ліквідності, зокрема з їх розподілом на систематичні та несистематичні стосовно діяльності підприємства. Узагальнено основні напрямки та показники здійснення процесу оцінки даного виду фінансового ризику. Означено основні управлінські підходи до ризику незбалансованої ліквідності на стратегічному та операційному рівні. Зокрема адаптовано базові стратегії управління фінансовими ризиками до ризику незбалансованої ліквідності та окреслено основні управлінські підходи до управління ризиком незбалансованої ліквідності на операційному рівні.

Ключові слова: *ризик, фінансовий ризик, ліквідність, ризик незбалансованої ліквідності, управління ризиком незбалансованої ліквідності.*

Постановка проблеми. Жорсткість функціонування в реаліях ринку вимагає пошуку все нових та нових методів утримання ефективної діяльності. Варто сказати про те, що ризик загалом і фінансовий зокрема – неодмінний атрибут ринкових умов господарювання та рушійна сила підтримки конкурентних позицій.

Нині шлях до фінансового успіху без ризику не можливий, однак, вважаємо, що даний ризик повинен бути обґрунтований, оцінений та піддаватися управлінню, лише у цьому випадку ризик буде виправданим.

Варто також акцентувати на тому, що деяких ризиків уникнути взагалі не можливо, окрім того одні із ризиків залежать від прийнятих рішень конкретного підприємства, до інших можливо лише

пристосуватись. Так, ризик незбалансованої ліквідності – ризик спричинений рішеннями підприємства. У короткотерміновій перспективі цей ризик властивий всім без виключення господарствам і лише вдале маневрування складом і структурою оборотних активів дозволяє уникнути його наслідків. Варто зазначити, що вдале маневрування залежить від чіткості окреслення факторів спонукання цього ризику, від системи оціночних показників та застосування управлінських заходів.

Слід відзначити, що окрім того, що ризик незбалансованої ліквідності є складовою фінансового ризику, він також позначається на платоспроможності та ефективності фінансової діяльності підприємства вцілому, впливає на фінансову безпеку підприємства. А тому вважаємо дану публікацію проблемною та актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансового ризику та управління ним є об'єктом дослідження І. О. Бланка [1], R. S. Karlans, A. Mikes [4], К. Редхеда, С. Хьюса [9], П. В. Стрельнікова, Д. П. Стрельнікова [10],

До науковців, що аналізують питання операційних фінансових ризиків, тобто ризиків пов'язаних з оборотними активами загалом і зокрема з незбалансованою ліквідністю варто віднести І. О. Бланка [1], Р.В. Пікуса [8].

Маргіта Н. О., Криницька М. Ю. [6], Н. Fuchs, J. W. Wohinz [11] досліджують питання логістичного ризику, оскільки оборотні активи приймають безпосередню участь у просуванні матеріального потоку по логістичному ланцюгу, то вважаємо, що питання управління ризиком незбалансованої ліквідності є складовою логістичного ризику.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження і аналіз сутності ризику незбалансованої ліквідності, чинників його виникнення та поширення, основних напрямів та показників оцінки ризику незбалансованої ліквідності та методів управління ним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ліквідність підприємства – здатність вчасно розраховуватись за власними зобов'язаннями, однак тут варто тримати баланс оскільки висока ліквідність не дає можливість отримувати прибуток підприємству, чим спонукає до утворення ризику зниження фінансової стійкості.

Загалом ризик незбалансованої ліквідності – несистематичний ризик діяльності господарюючого суб'єкту, котрий виникає внаслідок неоптимальності у складі та структурі оборотних активів.

Варто сказати, що зниження даного виду ризику вимагає постійного балансу між забезпеченням оборотними активами виробництва та

оборотними активами, котрі забезпечують швидку платоспроможність для підприємства [2, 3, 7].

Постійний баланс провокує тримання руки на пульсі, тобто постійний моніторинг і контроль за станом оборотних активів, їх структурою, обсягами, ефективністю використання. Варто сказати, що оборотні активи забезпечують весь логістичний ланцюг: починаючи від закупівлі, потім дані активи надходять у виробництво, що в кінцевому випадку завершується виходом готової продукції [2, 7]. А тому вважаємо, що оцінку ризику незбалансованої ліквідності варто здійснювати на протязі всього логістичного ланцюга розподіляючи оціночні показники на блоки (напрями): оцінка обсягів оборотних активів та їх структури і відповідність їх потребам виробництва і споживання; оцінка ефективності використання оборотних активів; оцінка оборотних активів за категорією ризику; оцінка ймовірності виникнення ризику незбалансованої ліквідності.

Однак, перш ніж здійснювати кількісне дослідження стосовно ризику незбалансованої ліквідності, з нашого погляду, варто здійснити якісне дослідження, котре повинно базуватись на чинниках, що спонукали виникнення ризику незбалансованої ліквідності суб'єкту господарювання.

Здійснюючи дане дослідження варто окреслити, що ці чинники можуть бути викликані як внутрішніми, так і зовнішніми причинами, однак ризик незбалансованої ліквідності вважається внутрішнім несистематичним фінансовим ризиком [1]. З нашого погляду, це твердження не має стовідсоткового підґрунтя, оскільки дослідження даного ризику на протязі логістичного ланцюга спонукає до утворення деяких видів оборотних активів внаслідок зовнішніх причин. Так, наприклад перебої у постачанні сировини для виготовлення кінцевої продукції мотивують господарство до нагромадження понаднормових запасів, що знижує швидку платоспроможність, однак у разі відсутності виробничих запасів можливе призупинення виробництва, що спричинить недоотримання прибутку [2,3,7]. Звісно, що обрання постачальників сировини для виробництва продукції залежить від конкретного рішення власників, і це таким чином внутрішній ризик. Однак, якщо наприклад, здійснюється постачання сировини, для виробництва кінцевої продукції, що має біологічне походження (посадковий матеріал, тварини), то іноді можуть виникнути ризики, які спричинить несвоєчасну поставку, що залежать від природних чинників таких як посуха і неврожаї внаслідок неї та інші природні лиха для галузі рослинництва та хвороби як для галузі рослинництва, так і для галузі тваринництва [7], тоді це вже зовнішній

ризик. Іншим прикладом може бути постачання палива, яке непередбачувано значно подорожчало на ринку всупереч прогнозам, а отже, вимагає залучення додаткових оборотних активів, що викликає внутрішній ризик незбалансованої ліквідності, який також набуває рис зовнішнього. А тому вважаємо, що даний ризик можуть підсилювати і зовнішні фактори.

Варто сказати і про те, що рішення господарства стосовно пришвидшення реалізації готової продукції шляхом формування дебіторської заборгованості – з одного боку є внутрішнім і прийнятим в межах господарства рішенням, яке впливає на ймовірність ризику незбалансованої ліквідності, а з іншого боку неблагонадійність споживачів, що отримали продукцію в кредит – зовнішній фактор. Однак, це також відкрите питання оскільки даних споживачів стосовно здійснення реалізації в кредит обирало саме підприємство. Отже, з нашого погляду, не зовсім доречно акцентувати на тому, що даний вид ризику є несистематичним, тобто внутрішнім, оскільки зовнішні чинники також позначаються на цьому виді ризику.

1. Чинники впливу на ризик незбалансованої ліквідності

Чинники	Конкретизація чинників
Внутрішні	<ul style="list-style-type: none"> - планування структури оборотних активів підприємства (навички, кваліфікація управлінців, використання конкретних методів планування); - управлінські підходи до управління оборотними активами враховуючи виробничі потреби, враховуючи потреби споживачів, потреби у прибутку; - управлінські підходи, які використовують підприємства для мінімізації ризику незбалансованої ліквідності (використання конкретних управлінських підходів, власне інтерпретація цих підходів, навички, кваліфікація управлінців); - необхідність конкретного виробничого процесу; - необхідність певної галузі; - наявність складських площ для зберігання продукції; - наявність складських площ, що відповідають умовам зберігання конкретних видів продукції; - підходи, що використовує підприємство для визначення місткості сховища
Зовнішні	<ul style="list-style-type: none"> - домовленість і взаємовідносини з постачальником (вчасність постачання сировини, надійність постачальників, можливості постачальника стосовно задоволення потреб у додатковій сировині); - стан ринку споживачів (взаємовідносини з споживачами, врахування потреб споживачів, врахування вимог ринку)

Джерело: узагальнено на основі [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

Вважаємо, що всі чинники впливу на ризик незбалансованої ліквідності варто розподілити наступним чином табл. 1.

Дані чинники узагальнені для підприємств будь-якої галузі, однак варто зазначити, що кожна галузь має власні особливості пов'язані з внутрішніми і зовнішніми чинниками конкретизованими нами в межах дослідження.

Акцентуючи увагу на вузьких місцях та чинниках, які спровокували дані вузькі місця варто зазначити, що наступним етапом на шляху дослідження ризику незбалансованої ліквідності повинні стати оціночні показники. Дані групи показників узагальнено і подано у табл. 2.

2. Напрямки оцінки ризику незбалансованої ліквідності

Напрямки оцінки	Система показників оцінки
- оцінка обсягів оборотних активів та їх структури і відповідність їх потребам виробництва і споживання	- показники оцінки складу оборотних активів за обсягами; - показники оцінки оборотних активів за питомою вагою; - показники визначення нормативів по тим складовим оборотних активів, що підлягають нормуванню; - відповідність реальних обсягів запланованим
- оцінка ефективності вико-ристання оборотних активів	- показники оцінки оборотності запасів; - показники оцінки ліквідності оборотних активів; - показники оцінки забезпечення виробничих потреб в оборотних активах; - показники оцінки рентабельності оборотних активів
- оцінка оборотних активів за категорією ризику	- розподіл та оцінка оборотних активів згідно попиту на них за XYZ аналізом; - розподіл та оцінка оборотних активів за вартістю та обсягами згідно методу ABC аналізу
- оцінка ймовірності виникнення ризику незбалансованої ліквідності	- оцінка дисперсії, середньоквадратичного відхилення, коефіцієнту варіації; - дослідження дебіторської заборгованості як ймовірного шляху виникнення даного ризику; - дослідження виробничих запасів та запасів незавершеного виробництва як ймовірного шляху даного ризику; - дослідження ймовірності виникнення неліквідних запасів та їх стану (якщо вони є)

Джерело узагальнено на основі [1, 3, 5, 7, 8, 9, 10]

Варто зазначити, що дані оціночні показники дозволяють визначити та вчасно виявити ризик незбалансованої ліквідності в межах конкретного підприємства. Наступним кроком на шляху ризику незбалансованої

ліквідності стане використання управлінських методів стосовно зниження даного виду ризику. Використання управлінських методів потрібно розпочати з обрання стратегії стосовно управління ризиком незбалансованої ліквідності. Серед цих стратегій може бути [1]:

- стратегія уникнення ризику;
- стратегія зменшення ризику;
- стратегія передачі ризику.

Практичним втіленням стратегії уникнення ризику є відмова від ризикової операції, яка провокує ризик незбалансованої ліквідності [1].

Так, наприклад реалізація готової продукції шляхом формування дебіторської заборгованості пришвидшує реалізацію, але ця заборгованість можлива у випадку добросовісних споживачів. Якщо ж споживачі є ненадійними, то варто відмовитись від реалізації шляхом формування дебіторської заборгованості тим самим реалізувавши стратегію уникнення ризику.

Стратегія утримання ризику передбачає:

- формування резервних фондів на випадок ризику [1], що з одного боку провокує додатковий ризик стосовно незбалансованої ліквідності, а з іншого навпаки, у випадку нестачі середньо і довгострокових активів - це додаткова подушка захисту.

- формування страхових та сезонних запасів [1], дані запаси звісно, що можливо і збільшують ризик незбалансованої ліквідності, однак у випадку нестачі середньо і довгострокових активів - це додаткова подушка захисту.

- формування цільових фондів [1] з одного боку провокує додатковий ризик стосовно незбалансованої ліквідності, а з іншого навпаки - у випадку нестачі високоліквідних активів – це додаткова подушка захисту.

Стратегія зменшення ризику передбачає використання методів нормування стосовно оборотних активів та використання методу диверсифікації [1], тобто розпорошення оборотних активів за асортиментними позиціями та за складовими оборотних активів.

Варто сказати і про те, що можна обрати одну стратегію стосовно всіх оборотних активів і дотримуватися її для зниження ризику незбалансованої ліквідності, а можна використовувати декілька із них залежно від ситуації. Ці стратегії є узагальненими, в межах галузі та конкретного підприємства вони набудуть особливостей пов'язаних з конкретним виробничим процесом.

Наступним кроком на шляху здійснення управління цим ризиком варто окреслити управлінські заходи на операційному рівні.

3. Управлінські підходи на операційному рівні, які використовуються з ціллю зменшення ризику незбалансованої ліквідності

Підхід	Конкретизація підходу
Вплив на дебіторську заборгованість	- формування кредитної політики конкретного суб'єкту; - використання управлінських заходів з ціллю зниження дебіторської заборгованості та пришвидшення її погашення
Вплив на запаси (виробничі, незавершене виробництво, готова продукція)	- використання штовхаючих систем (MRP, MRP I, MRP II, DRP, ERP, ERP II, LRP, CALS) і тягнучих систем (KANBAN, ZIPS, MAN, DOPS, NOT, LP, OPT); - використання моделі EOQ з ціллю оптимізації запасів; - формування матриці управління запасами на базі ABC та XYZ аналізів; - використання систем поповнення запасів (система управління запасами з фіксованим розміром замовлення, система управління запасами з фіксованим періодом часу між замовленнями, система управління запасами зі встановленою періодичністю поповнення запасів до постійного рівня, система управління запасами “мінімум-максимум”, система оперативного управління запасами); - формування платіжного календаря по запасам з ціллю виявлення вузьких місць та їх нейтралізації в майбутньому.
Вплив на грошові кошти	- використання моделі Міллера-Ора з ціллю оптимізації грошових коштів та зменшення ризику незбалансованої ліквідності; - використання моделі Баумоля з ціллю оптимізації грошових коштів та зменшення ризику незбалансованої ліквідності; - формування платіжного календаря з ціллю зниження ризику незбалансованої ліквідності та забезпечення платоспроможності господарства

Джерело: узагальнено на основі [1, 2, 3, 5, 6, 7, 8]

Варто сказати, що власних особливостей набуде і управління на операційному рівні, оскільки воно також піддається впливу галузі та реаліям конкретного підприємства.

Отже, ризик незбалансованої ліквідності є ризиком, який піддається оцінці та управлінню, однак цей ризик не є сто відсотково внутрішнім, з нашого погляду, оскільки деякі обсяги нагромадження оборотних активів спровоковані зовнішніми ситуаціями стосовно діяльності підприємства.

Висновки. Ризик незбалансованої ліквідності є ризиком несистематичного впливу, однак залежність від зовнішніх чинників значна. Нами запропоновано здійснити розподіл впливу чинників стосовно даного ризику на внутрішні та зовнішні. Система показників оцінки даного

ризик, з нашого погляду, повинна охопити наступні напрямки оцінки: оцінка обсягів оборотних активів та їх структури і відповідність їх потребам виробництва і споживання; оцінка ефективності використання оборотних активів; оцінка оборотних активів за категорією ризику; оцінка ймовірності виникнення ризику незбалансованої ліквідності.

Управління даним видом ризику варто здійснювати на стратегічному та операційному рівні. Стратегічний рівень є можливим з варіацією обрання єдиної стратегії по оборотним активам в цілому та формування стратегії зниження ризику незбалансованої ліквідності по кожному випадку окремо.

Тактичний рівень стосовно ризику незбалансованої ліквідності пов'язаний із розподілом управлінських заходів за складовими оборотних активів: дебіторська заборгованість, запаси (виробничі, незавершене виробництво, готова продукція), грошові кошти.

Бібліографічний список.

1. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками: учебник. К.: Ника-Центр, 2005. 600 с.
2. Дроботя Я.А., Собчишин В. М., Дорошенко О. О. Фінансові ризики в логістичному ланцюгу аграрного підприємства. Structural transformations and problems of information economy formation: Collective monograph. Yunona Publishing, New York, USA, 2018. P. 88-95.
3. Дроботя Я.А. Управління матеріальними запасами з використанням теорії управління фінансовими ризиками. Вісник Мукачівського державного університету «Економіка та суспільство». Мукачево. 2019. № 20. С. 627-634. URL: <http://economyandsociety.in.ua>.
4. Kaplan R.S., A. Mikes. Managing risks: a new framework. Harvard Business Review. 2012. June. P. 90.
5. Кузнецова С. А. Фінансовий менеджмент: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2014. 124 с.
6. Маргіта Н.О., Криницька М.Ю. Особливості управління логістичними ризиками на вітчизняних підприємствах та підходи до їх оцінки. Вісник Національного університету Львівська політехніка. Логістика. 2016. № 846. С. 110-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPL_2016_846_20.
7. Перебийніс В.І., Дроботя Я.А. Логістичне управління запасами на підприємствах: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2012. 279 с.
8. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: навч. посібник. 2-ге вид., виправ. К.: Знання, 2011. 598 с.

9. Рэдхэд К., Хьюс С. Управление финансовыми рисками. М.: ИНФРА-М, 1996. 288 с.

10. Стрельников П.В., Стрельникова Д.П. Управління ризиками. Математичні машини і системи. 2017. № 1. С.131-133.

11. Fuchs H., Wohinz J. W. Risk management in logistics systems. *Advances in Production Engineering & Management*. 2009. Vol. 4. No. 4. P. 233–242. URL: http://maja.uni-mb.si/files/APEM/APEM4-4_233-242.pdf.

References.

1. Blank Y.A. (2005) *Upravlenye fynansovumy ryskamy* [Financial risk management]. Kiev: Nyka-Centr. (in Ukrainian).

2. Drobotya Ya.A. Sobchyshyn V. M., Doroshenko O. O. (2018) *Finansovi ryzyky v logistychnomu lancyugu agrarnogo pidpryyemstva* [Financial risks in the logistics chain of an agricultural enterprise]. *Structural transformations and problems of information economy formation*, New York, pp. 88-95. (in USA).

3. Drobotya Ya. A. (2019) *Upravlinnya materialnymy zapasamy z vykorystanniam teoriiy upravlinnya finansovumy ryzykamy*. [Inventory management using the theory of financial risk management] *Visnyk Mukachivskogo derzhavnogo universytetu «Ekonomika ta suspilstvo»* [Bulletin of Mukachevo State University «Economics and Society»]. Mukachevo, no 20, pp. 627-634. Available at: <http://economyandsociety.in.ua>.

4. Kaplan R.S., Mikes A. (2012) *Managing risks: a new framework*. Harvard Business Review. June, pp. 90.

5. Kyznecova C. A. (2014) *Finansovyy menedzhment* [Financial management]. Kiev: Center for Educational Literature. (in Ukraine)

6. Margita N. O., Krunucka M. U. (2016) *Osoblyvosti upravlinnya logistychnymy ryzykamy na vitchyznyanyx pidpryyemstvax ta pidxody do yix ocinky* [Features of the management of logistics risks at domestic enterprises and approaches to their assessment] *Bulletin of the National University of Lviv Polytechnic. Logistics.* no 14, pp. 369-379. Availabel at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPL_2016_846_20 (accessed 10 January 2018)

7. Perebuynis V. I., Drobotya. Y. A. (2012) *Logistychnye upravlinnya zapasamy na pidpryyemstvax* [Logistics management of stocks at enterprises]. Poltava: PYET. (in Ukraine) Availabel at: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1705>. (accessed 10 January 2018).

8. Pikus R. V. (2011) *Upravlinnya finansovumy ryzykamy* [Financial risk management]. Kiev: Znannya. (in Ukrainian).

9. Рэдхэд К., Хуус С. (1996) Upravlenye fynansovumy ryskamy [Financial risk management]. Moscov: YNFRA-M. (in Russian).

10. Strelnikov P.V., Strelnikova D.P. (2017) Upravlinnya ryzykamy [Risk Management]. Mathematical Machines and Systems, no 1, pp. 131-133.

11. Fuchs H., Wohinz J. W. (2009) Risk management in logistics systems. Advances in Production Engineering & Management, vol. 4, no. 4, pp. 233–242. Availabel at: http://maja.uni-mb.si/files/APEM/APEM4-4_233-242.pdf.

Я.А. Дроботя, В.М. Собчишин, В.О. Гаращенко. Финансовый риск несбалансированной ликвидности: оценка и управление. В статье обозначено сущность риска несбалансированной ликвидности, исследованы и проанализированы факторы возникновения риска несбалансированной ликвидности, в частности с их делением на систематические и несистематические в деятельности предприятия. Обобщены основные направления и показатели осуществления процесса оценки данного вида финансового риска. Определены основные управленческие подходы к риску несбалансированной ликвидности на стратегическом и операционном уровне. В частности, адаптировано базовые стратегии управления финансовыми рисками несбалансированной ликвидности и определены основные управленческие подходы к управлению риском несбалансированной ликвидности на операционном уровне.

Ключевые слова: риск, финансовый риск, ликвидность, риск несбалансированной ликвидности, управление риском несбалансированной ликвидности.

Y.A. Drobotia, V.M. Sobchishin, V.O. Garachenko. Financial risk of an unbalanced liquidity: assessment and management.

The article describes the essence of the risk of unbalanced liquidity. The factors of occurrence of risk of unbalanced liquidity are investigated and analyzed, in particular with their division into systematic and non-systematic ones regarding the activity of the enterprise. The main directions and indicators of the process of evaluation of this type of financial risk are summarized. The basic management approaches to an unbalanced liquidity risk at strategic and operational level are outlined. In particular, the basic financial risk management strategies have been adapted to the risk of an unbalanced liquidity. The basic management approaches to an unbalanced liquidity risk's managing at the operational level are outlined.

Keywords: risk, financial risk, liquidity, risk of unbalanced liquidity, management of risk of unbalanced liquidity.